

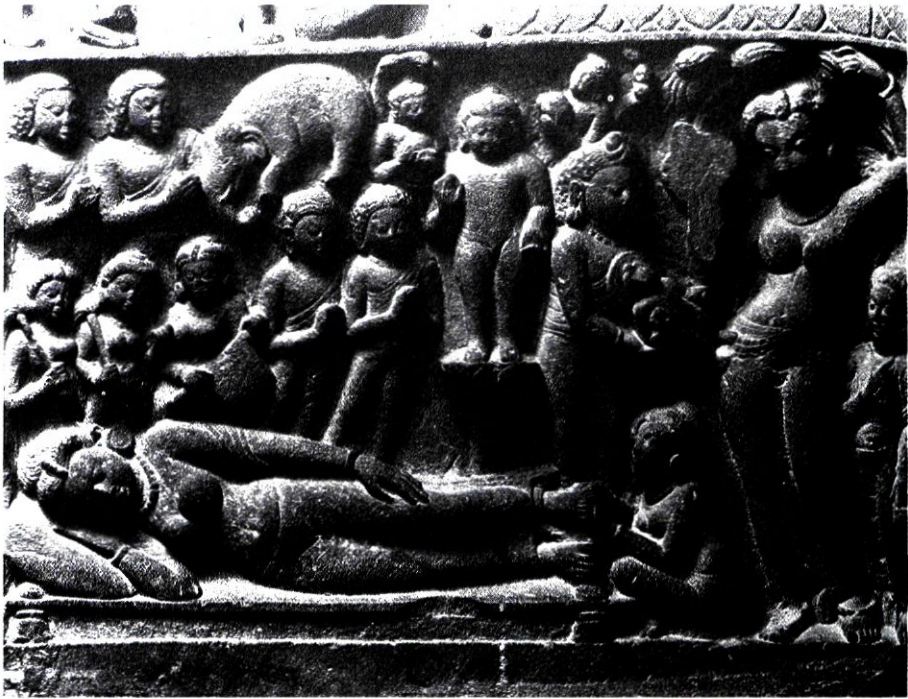
35. Ο Βουδδισμός

Ο Βουδδισμός αποτελείται από ένα πλήθος παραδόσεων που αναπτύχθηκαν κατά τη διάρκεια της μακρόχρονης πορείας του. Οι παραδόσεις αυτές διαιρούνται συνήθως σε δύο μεγάλους κλάδους: το Βουδδισμό **Χιναγιάνα** και το Βουδδισμό **Μαχαγιάνα**. Σ' αυτούς ως ιδιαίτερος κλάδος μπορεί να προστεθεί ο Βουδδισμός του Θιβέτ και της Μογγολίας. Εδώ, μετά από μια σύντομη αναφορά στον ιδρυτή του Βουδδισμού, θα παρουσιάσουμε το *Χιναγιάνα* και το *Μαχαγιάνα*.

α) Σιντάρτα Γκαουτάμα: ο Βούδδας

Ο Σιντάρτα Γκαουτάμα (πιθανή χρονολογία 560-480 π.Χ.) υπήρξε ο ιδρυτής του Βουδδισμού. Βέβαιες ιστορικά πληροφορίες για τη ζωή του δεν υπάρχουν. Σύμφωνα με κάποια αποσπασματικά στοιχεία που διασώζει ο **Κανόνας Πάλι** (πρόκειται για συλλογή κειμένων στη γλώσσα Πάλι, ένα είδος δημοτικής της σανσκριτικής,* που καταγράφηκε στο τέλος του 1ου αι. π.Χ.), ο Σιντάρτα, ήταν γιος του ηγεμόνα του κρατιδίου της φυλής των Σάκκα, η οποία κατοικούσε κοντά στα σημερινά σύνορα της Ινδίας με το Νεπάλ. Νωρίς βίωσε μια κρίση σχετικά με την αξία της ζωής, η οποία με αρχή τη γέννηση καταλήγει στη φθορά, την αρρώστια, τα γηρατεία και το θάνατο και η οποία με τις μετενσαρκώσεις διαιωνίζεται σε διάφορες μορφές ύπαρξης που έχουν την ίδια κατάληξη. Αυτή η κρίση τον οδήγησε να εγκαταλείψει την πριγκιπική ζωή και να αναζητήσει έναν τρόπο απελευθέρωσης από τον αιώνια ανανεούμενο κύκλο της ύπαρξης (*σαμσάρα*). Μετά από ένα στάδιο αναζητήσεων, στη διάρκεια μιας ολονύκτιας περισυλλογής κάτω από ένα δέντρο στην περιοχή Μπούντα-γκάγια, είχε μια πνευματική εμπειρία που ο ίδιος θεώρησε ως φωτισμό. Έτσι έγινε Βούδδας (=φωτισμένος). Αυτός ο φωτισμός θεωρείται ως ένα είδος γνώσης, για το περιεχόμενο της οποίας οι διάφορες βουδδιστικές σχολές δίνουν ποικίλες απαντήσεις.

Σ' αυτόν το βιογραφικό πυρήνα προστέθηκαν στη διάρκεια του χρόνου πολλά στοιχεία που δεν υπάρχουν στον *Κανόνα Πάλι*, ιδίως σχετικά με τη ζωή του Σιντάρτα πριν εγκαταλείψει τα εγκόσμια (όπως ότι ζούσε σε τέσσερα παλάτια, ένα για κάθε εποχή, ότι στην ηλικία των 29

Τρεις σκηνές από τη γέννηση του Βούδδα (Ινδία, 5ος αι. μ.Χ.).

ετών για πρώτη φορά είδε έναν άρρωστο, ένα γέρο και ένα νεκρό και αναρωτήθηκε γιατί να υπάρχουν αυτές οι καταστάσεις κτλ.). Έτσι, δημιουργήθηκαν διάφορες ολοκληρωμένες βιογραφίες του. Αυτή που είναι ευρέως γνωστή στη Δύση είναι μια από αυτές.

β) Χιναγιάνα Βουδδισμός

Ο Χιναγιάνα επικρατεί στη Σρί Λάνκα, Μπούρμα, Καμπούτζη, Λάος και Ταϊλάνδη, καθώς και σε τμήματα του Βιετνάμ, του Μπανγκλαντές και της Ινδίας. Έχει περίπου 100.000.000 πιστούς. Οι διδασκαλίες του περιέχονται στο κυριότερο κείμενό του, που είναι ο *Κανόνας Πάλι*.

Α) Η διδασκαλία. Ο Βουδδισμός γενικά διατήρησε κάποιες διδασκαλίες παρόμοιες με εκείνες του Ινδουισμού. Έτσι, η ιδέα ότι η ύπαρξη ταυτίζεται με τον πόνο ισχύει και εδώ, καθώς και ότι αυτή, μέσα από τις μετενσαρκώσεις, αναπαράγεται συνεχώς. Έτσι ο πόνος διαιωνίζεται.

Ταϊλάνδη: ο μοναχός ως δάσκαλος.

Ο Χιναγυάνα διατείνεται ότι η διδασκαλία του ταυτίζεται με εκείνη που ανέπτυξε ο ίδιος ο Βούδδας. Όμως, ο Κανόνας Πάλι καταγράφηκε πολύ αργά, γι' αυτό η αρχική διδασκαλία μόνο κατά προσέγγιση μπορεί να ανασυντεθεί. Πάντως, ο Κανόνας Πάλι περιέχει μια από τις αρχαιότερες συστηματοποιήσεις της. Αυτή είναι η γνωστή ως σχήμα των «τεσσάρων ευγενικών αληθειών». Οι «τέσσερις ευγενικές αλήθειες» είναι:

1) Η ύπαρξη είναι πόνος. Όλα τα όντα, μεταξύ των οποίων και ο άνθρωπος, συναντούν τον πόνο σε διάφορα επίπεδα: τη γέννηση, τη φθορά, την αρρώστια, το θάνατο. Να έχεις εκείνο που δε θέλεις ή να μην έχεις εκείνο που θέλεις, είναι πόνος. Όλες οι καταστάσεις, ακόμη και οι ευχάριστες, υπόκεινται σε μεταβολή και αργά ή γρήγορα μετατρέπονται αναπόφευκτα σε κάποια από αυτές τις οδυνηρές καταλήξεις. Αλλά σ' ένα βαθύτερο επίπεδο ο πόνος παράγεται από τον τρόπο με τον οποίο υπάρχουν τα πάντα. Γι' αυτό η πρώτη αλήθεια διατυπώνεται με την πρόταση «η ύπαρξη είναι πόνος». Με ποιο τρόπο υπάρχουν τα πάντα;

*Ταϊλάνδη. Η καθημερινή
επαιτεία της τροφής των μο-
ναχών.*

α. τα πάντα δίνουν την εντύπωση ότι διαρκούν, ενώ στην πραγματικότητα μεταβάλλονται συνεχώς. Δεν αποτελούν «όντα» αλλά μάλλον φευγαλέες διαδικασίες.

β. τα πάντα δίνουν την εντύπωση ότι είναι συμπαγή, αλλά στην πραγματικότητα δεν είναι παρά σύνθετα από διάφορα στοιχεία. Αν από ένα σπίτι αφαιρέσουμε τη στέγη, τους τοίχους, το πάτωμα κτλ., κανένα «σπίτι» χωρίς αυτά τα στοιχεία δε θα μείνει, γιατί το σπίτι είναι απλώς μια σύνθεση. Έτσι, τα πάντα υπάρχουν σαν όνειρα ή σαν σύννεφα που σε κάθε στιγμή ανασυντίθενται και μεταβάλλονται. Γιατί όμως ο διπλός αυτός χαρακτήρας της ύπαρξης προκαλεί πόνο; Διότι έρχεται σε σύγκρουση με την επιθυμία.

2) *Αιτία του πόνου είναι η επιθυμία.* Η επιθυμία έχει ως αντικείμενο πράγματα, καταστάσεις, όντα κτλ. που ο άνθρωπος τα θεωρεί ως πραγματικά. Π.χ. ένα ψεύτικο νόμισμα που βλέπει κάποιος στο δρόμο

είναι επιθυμητό μόνο όσο θεωρείται αληθινό. Παύει να είναι τέτοιο μόλις αποκαλυφθεί ότι είναι ψεύτικο. Τα πάντα γίνονται αντικείμενα της επιθυμίας με βάση την ιδέα ότι υπάρχουν πραγματικά, που σ' αυτήν τη φάση το Βουδδισμό, σημαίνει μόνιμα και συμπαγή. Όμως, μόνο φαινομενικά υπάρχουν έτσι. Η αληθινή ύπαρξή τους είναι φευγαλέα και σύνθετη. Συνεπώς, η επιθυμία στηρίζεται πάνω σε μια αυταπάτη.

Η επιθυμία λοιπόν δημιουργείται από άγνοια. Εάν κάποιος γνωρίσει τον αληθινό τρόπο ύπαρξης των πραγμάτων, θα πάψει να τα επιθυμεί. Παύοντας να επιθυμεί θα πάψει να πράττει με τρόπο που παράγει κάρμα. Παύοντας να παράγει κάρμα θα πάψει να αναγεννάται. Η ανακάλυψη αυτής της αλυσίδας αποτελεί το κύριο μέρος του φωτισμού του Βούδδα κατά τον *Κανόνα Πάλι*.

3) *Η κατάπαυση του πόνου*. Αυτή ονομάζεται «νιρβάνα» που σημαίνει «σβήσιμο». Αναφέρεται στην κατάσβεση της άγνοιας, της επιθυμίας και της απέχθειας, που δεν είναι παρά η άλλη όψη της επιθυμίας, κυρίως όμως σ' εκείνο που η κατάσβεση αυτή οδηγεί, δηλαδή στην κατάπαυση της αναπαραγωγής της ύπαρξης. Τα τελευταία λόγια του Σιντάρτα ήταν: «δε θα ξαναγεννηθώ πια».

4) *Το μονοπάτι που οδηγεί στην κατάπαυση του πόνου*. Αυτό αποτελείται από οκτώ στάδια που μοιάζουν με την Ινδουϊστική γιόγκα γι' αυτό λέγεται «οκταπλό μονοπάτι». Τα πρώτα αφορούν στην αποφυγή βλάβης κάθε ζωντανού πλάσματος, στην απάρνηση της ιδιοκτησίας κτλ. Τα τελευταία αφορούν στο διαλογισμό. Στο *Χιναγυάνα* ο διαλογισμός συνίσταται στην προσπάθεια γνώσης των πραγμάτων όπως αυτά στην πραγματικότητα είναι, δηλαδή σύνθετα και μεταβαλλόμενα.

Β) Το ιδανικό του Χιναγυάνα. Σύμφωνα με τα παραπάνω το ιδανικό αυτό είναι ν' αποκτήσει ο άνθρωπος αντίληψη της αληθινής πραγματικότητας, ώστε τελικά να απελευθερωθεί από την εξ ορισμού οδυνηρή ύπαρξη. Ο άνθρωπος αυτός δεν μπορεί στο *Χιναγυάνα* παρά να είναι μοναχός. Οι λαϊκοί μπορούν μόνο να κάνουν πράγματα που παράγουν καλό κάρμα και να ελπίζουν, όπως στον Ινδουισμό, σε μια καλύτερη αναγέννηση. Τα πράγματα αυτά είναι: η «ντάνα», δηλαδή το να δίνεις· οι ιερές αποδημίες· η τήρηση κάποιων από τους κανόνες του «οκταπλού μονοπατιού» για κάποιο διάστημα κτλ. Γενικά όμως, στο Βουδδισμό

σμό την κυρίως βουδδιστική κοινότητα αποτελούν εκείνοι που ζουν με τέτοιο τρόπο, ώστε να μπορούν να τηρήσουν όλα όσα πρέπει, δηλαδή οι μοναχοί. Επειδή όμως την πλειονότητα των πιστών του αποτελούν οι λαϊκοί, η δεσπόζουσα ποσοτικά μορφή του είναι εκείνη των λαϊκών.

γ) **Μαχαγιάνα Βουδδισμός**

Ο *Μαχαγιάνα* επικρατεί στην Κίνα, το Θιβέτ, τη Μογγολία, την Ιαπωνία, την Κορέα, το Βιετνάμ. Επειδή η κατάσταση σχετικά με τις θρησκείες στην κομμουνιστική Κίνα είναι ασαφής και οι περισσότεροι πιστοί του σ' όλες αυτές τις χώρες τον ασκούν σε συνδυασμό με άλλες θρησκείες, υπάρχει δυσχέρεια να εκτιμηθεί ο αριθμός των πιστών του.

Κυριότερα κείμενα του *Μαχαγιάνα* είναι ο *Κινεζικός* και ο *Θιβητικός Κανόνας*. Αυτοί περιέχουν: α) μεταφράσεις κειμένων παρόμοιων με εκείνα του *Κανόνα Πάλι* και β) διάφορα μαχαγιανικά έργα, όπως κείμενα δασκάλων αυτού του κλάδου κ.ά.

Ο *Μαχαγιάνα* είναι η αναπτυγμένη μορφή ενός κινήματος, που από νωρίς διαφοροποιήθηκε από το *Χιναγιάνα*, με τον οποίο είχε κοινή αφετηρία, αναπτύσσοντας ιδιαίτερες διδασκαλίες σχετικά με δύο κυρίως θέματα:

1) *Την αληθινή φύση της πραγματικότητας*. Ενώ για το *Χιναγιάνα* τα όντα δεν είναι πραγματικά επειδή είναι μεταβλητά και σύνθετα, για το *Μαχαγιάνα* δεν είναι πραγματικά, επειδή δεν υπάρχουν καθ' εαυτά. Αυτό συμβαίνει επειδή στερούνται δικό τους εαυτό. Κι αυτό με τη σειρά του συμβαίνει επειδή το καθετί είναι ό,τι είναι μόνο σε αλληλεξάρτηση από τα άλλα όντα. Έτσι, τα όντα είναι «κενά» από δικό τους εαυτό. Η κατάσταση αυτή ύπαρξης ονομάζεται *κενότητα* και ισοδυναμεί με την αληθινή πραγματικότητα. Επειδή κάθε επιθυμία προϋποθέτει την ιδέα του χωριστού όντος, η κενότητα βοηθάει το βουδδιστή να απαλλαγεί από αυτήν την ιδέα και επομένως και από την επιθυμία. Έτσι, λοιπόν, στο *Μαχαγιάνα* για να απελευθερωθεί κάποιος από την οδυνηρή, ψεύτικη ύπαρξη, πρέπει να φωτιστεί σχετικά με τον αληθινό τρόπο ύπαρξης των «όντων», που είναι η κενότητα.

2) *Την κοσμολογία*. Αν στο *Χιναγιάνα* ο όρος «*Βούδδας*» σημαίνει κάποιον που, όπως ο Γκαουτάμα, κατόρθωσε να φωτιστεί, στο *Μαχαγιάνα* ο ίδιος όρος σημαίνει κυρίως μια υπερβατική πραγματικότητα.

ένα απόλυτο, όμοιο με το Ινδουϊστικό Μπράχμαν. Από το βασικό αυτό Βούδδα, όπως από το *Μπράχμαν*, απορρέει ένα διαστρωματωμένο σύμπαν που αποτελείται από χιλιάδες κόσμους. Από τον ίδιο εκπορεύονται εμφανίσεις του σ' αυτούς τους κόσμους που ονομάζονται επίσης Βούδδες. Οι Βούδδες αυτοί διδάσκουν τη βουδδιστική αλήθεια σ' αυτούς τους κόσμους. Ένας τέτοιος Βούδδας υπήρξε, σύμφωνα με το *Μαχαγνάνα*, ο Σιντάρτα Γκαουτάμα.

Μποντισάτβα: Το ιδανικό του Μαχαγνάνα. Στο *Μαχαγνάνα* αναπτύχθηκε η ιδέα ότι εκτός από το φωτισμό, για να σωθεί κάποιος πρέπει να κατέχεται από συμπόνια προς όλα τα όντα και να θέλει να τα βοηθήσει να σωθούν. Έτσι, στο *Μαχαγνάνα* το ιδανικό είναι να ακολουθήσει κάποιος το μονοπάτι που οδηγεί σ' αυτούς τους δύο σκοπούς. Εκείνος που το κάνει αυτό ονομάζεται **μποντισάτβα** (μπόντι= φωτισμός, σάτβα= ον σε πορεία προς το φωτισμό). Ο *μποντισάτβα* μετά από άπειρες ζωές φτάνει κάποτε στο σημείο να μπει στη Νιρβάνα, που στο *Μαχαγνάνα* Βουδδισμό σημαίνει να ενωθεί με το απόλυτο. Όμως, αυτός καθυστερεί την ένωση αυτή και παραμένει σε κάποιο ουράνιο κόσμο, με σκοπό να σώσει όλα τα όντα. Τέτοιοι *μποντισάτβα* ονομάζονται επίσης Βούδδες, συμπληρώνοντας έτσι την τριπλή σημασία αυτού του όρου στο *Μαχαγνάνα*.

Ένας πολύ γνωστός τέτοιος Βούδδας είναι ο Αμιντά, που λατρεύεται από εκατομμύρια πιστών στις βουδδιστικές χώρες. Ο Αμιντά, όπως και οι άλλοι τέτοιοι Βούδδες, εμφανίζεται με διάφορες μορφές στους διάφορους κόσμους, προκειμένου να βοηθήσει τα όντα να σωθούν. Πολύ γνωστή και πλατιά λατρευόμενη τέτοια μορφή του είναι η Κουάν-γιν (ιαπ. Κάννον). Με κέντρο τους Βούδδες και τους *μποντισάτβες* δημιουργήθηκε ένας λατρευτικός Βουδδισμός, που αποτελεί την όψη της λαϊκής ευσέβειας του *Μαχαγνάνα*. Το μεγάλο πλήθος των πιστών του επιδιώκει να αναγεννηθεί στον κόσμο κάποιου από τους παραπάνω Βούδδες. Αυτός είναι ο λόγος που σε χώρες όπως η Κίνα, η Κορέα, η Ιαπωνία κ.α., ο Βουδδισμός της πλειονότητας είναι θρησκεία που υπηρετεί κυρίως τη μεταθανάτια ζωή. Για την πλειονότητα αυτή, όπως στο Χιναγνάνα, η Νιρβάνα μόνο μακροπρόθεσμα τίθεται ως σκοπός.

Ο Βούδδας Αμι-
ντά (Ιαπωνία,
11ος αι. μ.Χ.).

ΚΕΙΜΕΝΑ

1. Ανάλυση της Πρώτης Ευγενικής Αλήθειας

Τώρα, αδελφοί, αυτή είναι η Ευγενική Αλήθεια για τον Πόνο:

Η γέννηση είναι πόνος, η φθορά είναι πόνος, η αρρώστια είναι πόνος, ο θάνατος είναι πόνος. Το ίδιο είναι η θλίψη και το πένθος, η συμφορά, ο θρήνος, η απελπισία. Το να συνυπάρχουμε με πράγματα που μας δυσσαρεστούν, το να είμαστε χωρισμένοι από πράγματα που μας ευχαριστούν - αυτό είναι επίσης πόνος. Το να μην αποκτάμε ό,τι θέλουμε - αυτό επίσης είναι πόνος. Με ένα λόγο, αυτό το σώμα, αυτή η μάζα που αποτελείται από πέντε στοιχεία και που βασίζεται στην απληστία, είναι πόνος.

(Σαμιούττα Νικάγια, ν. 421).

*Η μποντισάτβα Κάννον
(Γαπωνία).*

2. Η αιτία των αναγεννήσεων

Τότε ο Εξυψωμένος έτσι μίλησε στους αδελφούς:

Επειδή δεν καταλάβαμε τις Τέσσερις Ευγενικές Αλήθειες, επειδή δεν διεισδύσαμε σ' αυτές, αδελφοί, τρέξαμε και περιπλανηθήκαμε σ' αυτό το μακρύ, μακρύ ταξίδι (των αναγεννήσεων), τόσο εσείς όσο κι εγώ. Ποιες είναι αυτές οι τέσσερις;

Η Ευγενική Αλήθεια του Πόνου· η Ευγενική Αλήθεια της Παραγωγής του Πόνου· η Ευγενική Αλήθεια της Κατάπαυσης του Πόνου· η Ευγενική Αλήθεια του Δρόμου που οδηγεί στην Κατάπαυση του Πόνου.

Αλλά, αδελφοί, όταν καταλάβουμε αυτές τις Τέσσερις Ευγενικές Αλήθειες και διεισδύσουμε σ' αυτές, τότε ξεριζώνεται η επιθυμία για ύπαρξη, κόβεται η κλωστή που οδηγεί στην αναγέννηση, τότε δεν υπάρχει πια συνέχιση της ύπαρξης.

(Ντίγκα Νικάγια, ii. 90).

Σχηματικό διάγραμμα του σύμπαντος (μαντάλα). Από τον κεντρικό Βούδδα, απορρέει ο κόσμος κατά στρώματα και άπειροι Βούδδες-εμφανίσεις του. (Ιαπωνία, 10 ος αι. μ.Χ.).

3. Αποπροσκόλληση από τα πράγματα

Ο γιος του Μαλούγκνα ήταν γέρος, και ανυπομονούσε να μάθει τη διδασκαλία του Βούδδα με συντομία. Πήγε λοιπόν στο Δάσκαλο, κι εκείνος τον ρώτησε:

– Αισθάνεσαι καμιά επιθυμία, γιέ του Μαλούγκνα, για πράγματα τα οποία ποτέ δεν είδες, δε βλέπεις και δε θέλεις να δεις στο μέλλον;

– Όχι, Κύριε.

– Αισθάνεσαι καμιά επιθυμία για πράγματα που ποτέ δεν άκουσες, δεν ακούς και δε θέλεις ν' ακούσεις;

– Όχι, Κύριε.

– Λοιπόν, έτσι όπως ακριβώς δεν έχεις καμιά επιθυμία για πράγματα που δεν είναι στις σκέψεις ή στις αισθήσεις σου, να μην έχεις καμιά επιθυμία για τα πράγματα που είναι στις αισθήσεις και στις σκέψεις σου. Αυτό είναι το μονοπάτι που οδηγεί στο τέλος του πόνου.

(Σαμιούττα Νικάγια).

4. Ο κόσμος του Αμιντά Βούδδα

Το κοσμικό σύστημα του ευλογημένου Αμιντά, που ονομάζεται Χώρα της Μακαριότητας, είναι πλούσιο, ειρηνικό, με όλα τα καλά, όμορφο και γεμάτο με θεούς και ανθρώπους. Ακόμα.... σ' εκείνο τον κόσμο δεν υπάρχουν ούτε κολάσεις, ούτε αναγέννηση με μορφή ζώου... ούτε κανενός άλλου είδους αναγέννηση σε δυσμενείς συνθήκες. Πολύτιμοι λίθοι, σαν αυτούς της Χώρας της Μακαριότητας δεν υπάρχουν σε τούτο τον κόσμο... αυτή η Χώρα της Μακαριότητας εκπέμπει διάφορες ευωδιές· είναι πλούσια σε διάφορα λουλούδια και καρπούς, στολισμένη με πολύτιμα δέντρα και σμήνη διάφορων γλυκόχηων πουλιών.

(Sukhâvati vyûha Sutra).

ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

1. Γιατί είναι δύσκολο να ανασυνθέσουμε την αρχική διδασκαλία του Βουδδισμού;
2. Πώς θα ορίζατε το Βουδδισμό με βάση το σκοπό για τον οποίο αναπτύχθηκε;
3. Γιατί και στους δύο κλάδους του Βουδδισμού ο τρόπος με τον οποίο αληθινά υπάρχουν τα όντα έχει κεντρική σημασία;
4. Ποιες οι διαφορές μεταξύ Χιναγυάνα και Μαχαγυάνα;